

HAJDUČEKOVÁ, Ivica (ed.): METODOLOGICKÉ INŠPIRÁCIE V LITERÁRNOVEDNOM VÝSKUME II. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2018. 270 s.

Katarína Cupanová

V rokoch 2015 – 2018 bol na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach riešený projekt VEGA Metodologické prieniky do (re)interpretácie diel slovenskej a svetovej literatúry. Jeho výsledky predstavujú dve publikácie z roku 2018, pomenované síce rovnakým názvom *Metodologické inšpirácie v literárnovednom výskume*, no odlišené číselným označením podľa typu výstupov. Najprv vyšiel zborník vybraných prednášok a abstraktov (*I.*), následne kolektívna vedecká monografia (*II.*). K monografii je navyše priložený USB kľúč, prinášajúci elektronický zborník abstraktov a tiež videozáznamov z prednáškových kolokvií konaných v rámci projektu.

Editorka monografie Ivica Hajdučeková v úvode približuje, že spojivom siedmich kapitol zaradených do knihy sú metodologické podnety využívané v literárnovednom výskume, a to nielen tie, ktoré sú pre disciplínu zvyčajné (postupy filologické, literárnohistorické, literárnoteoretické, kritické, verzologické, komparatistické), ale tiež také, ktoré stoja na okraji či pomedzí literárnej vedy (textológia, editorstvo) alebo sú prednostne využívané v iných vedeckých oblastiach (sociálne vedy, antropológia, etnológia, mediológia). Kniha je rozdelená na dve časti – v prvej je zahrnutých päť literárnovedných príspevkov (literatúra v dobovej tlači, autorský portrét, editorstvo a textológia, poetika prózy v komparatívnej perspektíve, verzológia), v druhej dva texty s interdisciplinárnym

zameraním (slovesný folklór, dejiny žurnalistiky). Päťčlenný autorský kolektív z domovskej inštitúcie FF UPJŠ dopĺňajú dvaja bádatelia z iných akademických a univerzitných pracovísk zo Slovenska a z Českej republiky.

Ján Gbúr sleduje v kapitole *Literatúra v časopise Pešťbudínske vedomosti* formy prezentácie literatúry v politickom periodiku. Pri zameraní na kľúčový vzťah literatúry a politiky charakterizuje literárne umenie ako „marketingový nástroj“, ktorý politika často využívala na splnenie svojich cieľov. Materiálovým podkladom state sú *Pešťbudínske vedomosti*, slovenské politické noviny vychádzajúce v rokoch 1861 – 1870 v Budapešti. V názve príspevku je ale vybrané periodikum označené ako časopis, čo nezodpovedá skutočnosti – išlo jednoznačne o noviny (čo potvrdzoval už podtitul *Noviny pre politiku a literatúru*), ktoré boli vo svojej dobe dôležitým tlačovým orgánom slovenského národného hnutia, najmä jeho politickej línie neskôr označovanej ako Stará škola slovenská. Priamo v texte štúdie (napr. na s. 17 alebo 46) sa však píše už o novinách (žiaľ, podobných nepresností je v štúdiu viacero). V *Pešťbudínskych vedomostiach* vychádzali rôzne typy článkov, no predmetom záujmu J. Gbúra sú literárne príspevky, s použitím – ako sám píše – „analytiko-komentujúceho pohľadu“ (s. 17). Kým tri novinové rubriky, kde sa o literatúre písalo – Návestia literárno, Literatúra a umenie, Literatúra – mali v prvom rade informačnú funkciu

a sledovali pragmatické ciele, pretože sa orientovali na informovanie o aktuálne vydaných knihách a ich propagáciu, rubrika *Besednica* poskytovala priestor nielen širšie koncipovaným správam z kultúrneho života, rozsiahlejším recenziám, literárnym prednáškam, náučným článkom, ale aj samotným literárnym textom. Za najväčší prínos rubriky *Besednica* považuje J. Gbúr publikovanie cestopisov v ich viacerých žánrových modifikáciách, ktoré boli v danom období medzi čitateľmi veľmi populárne (noviny uverejnili na pokračovanie napr. cestopisy Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského *Cesta zo Slovenska do Carihradu a Cesta zo Slovenska do Ríma*). J. Gbúr si všima najmä žánrovú skladbu a tematické zameranie literárnych príspevkov, pričom postupuje chronologicky podľa jednotlivých ročníkov novín. Síce takto dokumentuje postavenie literatúry počas celého ich vychádzania, ale tým, že jednotlivé príspevky iba mechanicky eviduje bez ich dôkladnejšej analýzy, ostáva akoby v prvom pláne. Splynutie pomenovania rubriky *Besednica* s označením žánru na pomedzí literatúry a publicistiky bolo súčasťou formovania slovenskej literatúry v šesťdesiatych rokoch 19. storočia a aj reakciou na vtedy aktuálnu jazykovú situáciu. Na ťažiskovú pozíciu žánru cestopisu vplývali viaceré mimoliterárne okolnosti. I keď v danej výskumnej oblasti nijako nemožno hovoriť o personálnom pretlaku, kapitola neobsahuje odkazy na výsledky aktuálnych výskumov k nastoleným témam, k žánru *besednice* alebo k problematike obrodeneckého cestopisu (napr. v spojitosti s cestopisnými článkami Félixu Kutlíka je relevantná štúdia Jany Pácalovej-Piroščákovej *Dvojdnňové putovania dolnozemskeho Slováka po slovanskom svete*. In: *Slovenská literatúra*, roč. 63, 2016, č. 6, s. 435 – 453). V zozname odbornej literatúry tejto kapitoly sú uvedené bibliografické odkazy len na tri publikácie (z rokov 1965, 2001, 2018), z ktorých jedna ešte nevyšla, medzi elektronickými zdrojmi sa zas uvádza wikipédia, čo v žánri vedeckej publikácie nemá odôvodnenie. Oveľa väčší problém však je, že pri opise niektorých literárnych a literárno-publicistických prác z *Pešťbudínskych vedo-*

mostí uvádza J. Gbúr iba pseudonymy autorov (napr. Hostivít Tisovský, občianske meno autora nie je spomenuté ani raz, alebo Mladen – v tomto druhom prípade dokonca s poznámkou, že „ide zjavne o pseudonym“, s. 25, hoci je to spoľahlivo určený pseudonym Mikuláša Štefana Ferienčika, redaktora *Pešťbudínskych vedomostí...*). Nedešifruje a bližšie neurčuje ani autorské značky, hoci sa dajú identifikovať (napr. D. Mil. B., s. 44). Rovnako postupuje aj v prípade, že texty vyšli anonymne – a to i vtedy, keď neskoršia literárna história autorstvo spoľahlivo určila (Andrej Sládkovič ako autor básne z roku 1863 *Pamiatka pre deň 4. augusta*, s. 27; už spomínaný Félix Kutlík ako autor cestopisov uverejnených v *Pešťbudínskych vedomostiach* v rokoch 1867 a 1868, s. 42). Informácie, ktoré štúdia poskytuje, sú tak v príslušných pasážach neúplné, čo znižuje hodnotu celého výkladu.

Ivica Hajdučeková v kapitole *Kontextualizácia v interpretácii poézie Maše Haľamovej* načrtáva na základe rozsiahleho archívneho výskumu obraz o autorskom a kultúrno-spoločenskom kontexte básnickej tvorby poetky. Sleduje, ako udalosti z jej súkromného života a takisto zlomové udalosti doby – vnímané ako viacúrovňové dianie – zasahovali do jej básnickej výpovede. V tejto súvislosti štúdia akoby overuje platnosť poetkinho vysoko štylizačne zaťaženého sebavyjadrenia: „Ja som tú poéziu žila“ (s. 49). Kontextualizácia, vo význame rekonštrukcie osobných dejín poetky na pozadí kultúrneho a spoločenského života (a teda tvorba akéhosi „viacúrovňového curriculum vitae“, s. 49), je pre I. Hajdučekovú východiskom pre (potenciálne) nové čítanie diela M. Haľamovej. Tento prístup pramení z presvedčenia, že kontextualizácia „by mala byť neodmysliteľnou súčasťou overovania významovej vrstvy (re)interpretácie“ (s. 76). Z aktuálnych metodologických podnetov sa I. Hajdučeková inšpiruje synopticko-pulzачnou metódou Petra Zajaca, keď odkazuje na také pojmy ako uzlové body a ich pulzujúca sieť, synoptická mapa, diskurzívne línie. Napriek takýmto exaktným východiskám pristupuje k výskumnej téme veľmi empaticky, vo výraze sa občas nevyhla pátosu.

172 Poetkin životopis, rekonštruovaný na základe princípu životných uzlov, podáva v takmer beletrizovanej podobe, v ďalšej časti k nemu pripája tradičný žáner faktograficky vecného kalendária života a diela. Prínos kontextualizácie, definovaný v závere, je v tejto konštelácii najmä naznačením možnosti pokračujúceho výskumu v oblasti interpretácie ďalších konkrétnych básnických textov Maše Haľamovej.

Jana Piroščáková, ktorá sa v rámci svojho literárnohistorického skúmania slovenského literárneho romantizmu orientuje aj na oblasť editorstva a textológie, reflektuje v kapitole *Editorstvo a textológia v praxi (na príklade rozprávok)* vlastné praktické skúsenosti s prípravou knižných vydaní rozprávok. Objasneniu zvolených edičných a textologických postupov predchádza teoreticky koncipovaný úvod o doterajšom hodnotení rozprávok. Následne autorka sumarizuje hlavné problémové okruhy, ktoré ako editorka musela riešiť pri edíciách, ktoré sama pripravovala, pričom ich povaha aj uplatnené riešenia boli do značnej miery určené typom vydania. Príkladom čitateľského vydania sú nové vydanie reedície „klasického“ vydania zbierok Pavla Dobšinského a Augusta Horislava Krčméryho *Prostonárodné slovenské rozprávky* z roku 2016 (pôvodne pripravené jazykovedcom Eugenom Paulinym a vydané v roku 1958 pod názvom *Prostonárodné slovenské povesti*) a antológia rozprávok slovenských romantikov *Slovenské rozprávky (1845 – 1883)* z roku 2012. Vedecké vydania určené odborníkom predstavujú pramenné edície rukopisných zbierok rozprávok (*Codexy tisovske, Rozprávky Janka Rimavského*, obe 2015). Na tejto špecifickej problematike J. Piroščáková ukazuje, že edičný zámer i povaha východiskového materiálu majú vplyv na to, aké edičné zásady a textologické postupy budú v danom prípade prijaté. Dochádza k záveru, že kvalitná pramenná edícia môže vzniknúť iba vtedy, keď editor ku každému svojmu vydavateľskému projektu pristupuje individuálne.

Lubomír Machala prináša v príspevku *Podoby postmodernistické prózy v českej a slovenskej literatúre* po krátkom náčrte estetickéj koncep-

cie postmodernizmu porovnanie teoretickej reflexie literárneho postmodernizmu v českej a slovenskej literatúre od šesťdesiatych rokov po deväťdesiate roky 20. storočia, pričom pri sledovaní témy zvlášť vyčleňuje situáciu po roku 1989. Pomocou komparatívnej metódy sa usiluje preniknúť do vývinových osobitostí žánru postmoderného románu v oboch národných literatúrach, no jeho sledovanie procesov udomácnovania postmodernistickej poetiky je založené iba na heslovitom výpočte relevantných literárnych diel, ktoré vyšli v danom čase v Čechách a na Slovensku. Poukazuje na vývinové odlišnosti spôsobené politickou situáciou a dochádza k záveru, že „politická situácia na prelomu šesťdesiatych a sedemdesiatych let dvacátého storočia a z ní plynoucí restriktívne značne omezovala možnosti českých autorů psát a zejména v tzv. oficiálním komunikačním okruhu publikovat postmodernistická díla. Na Slovensku byla tato restriktivní opatření přece jen mírnější, takže i během normalizačního období, hlavně pak v osmdesátých letech jsou slovenským čtenářům díky Dušanu Mitanovi, Pavlu Viličovskému a dalším autorům dostupné v běžné distribuci podnětné a umělecky hodnotné postmodernistické texty“ (s. 121).

V kapitole *K otázke veršových systémov v slovenskej poézii*, ktorá uzatvára prvú časť publikácie, formuluje Marián Andričík názor, že sylabická poézia štúrovcov obsahovala silnejšie sylabotnické tendencie, ako sa všeobecne pripúšťa. Reviduje ustálené a pomerne rozšírené tvrdenie o vzájomnom spájaní jednotlivých veršových systémov s konkrétnym umeleckým slohom alebo básnickou školou, pričom práve na príklade slovenskej romantickej poézie (v ustálenom výklade dominantne sylabickej) ukazuje, že ide o „mierne zjednodušený pohľad“ (s. 124), pretože jej autori boli celkom prirodzene ovplyvnení vlastnou školskou výučbou, v ktorej zastávala dôležité miesto antická metrika. Navyše, iné veršové systémy sa uplatňovali v pôvodnej básnickej tvorbe romantikov a iné v súvekej prekladovej poézii. V rámci hypotézy, že „štúrovský verš (...) obsahoval silnejšie tendencie k metrickej pravidelnosti, ako sa na

prvý pohľad javí“ (s. 126), si kladie otázku, či je tzv. štúrovský verš „náležité vnímať (...) z hľadiska ustálených prozodických pravidiel súčasnej spisovnej slovenčiny“ (s. 126). Na konkrétnych textových príkladoch, v ktorých sa opakovane uplatňovala penultima ukazuje, že je potrebné brať do úvahy aj úlohu stredoslovenských nárečí. Pre ďalší verzologický výskum z toho vyplýva požiadavka užšej spolupráce s dialektológiou.

Druhú časť knihy tvoria dve rozsiahle kapitoly primárne situované do oblasti etnológie a mediológie. Lukáš Šutor, autor štúdie *Využitie metód sociokultúrnej antropológie pri výskume slovesného folklóru (prípady čarodejnej rozprávky)*, spracoval úvod do sociokultúrnej antropológie, kde vymedzuje tak samotný odbor, ako aj predmet jeho výskumu. Ponúka detailný prehľad vybraných momentov a prístupov k výskumu ľudovej čarodejnej rozprávky z pohľadu viacerých výskumných škôl, hnutí a kľúčových osobností sociokultúrnej antropológie. Pri antropologickom výskume vyčleňuje tri fázy: „hľadanie pôvodu, hľadanie podstaty a hľadanie kontextu ľudovej čarodejnej rozprávky“ (s. 187). Pri jednotlivých školách upozorňuje aj na paralelné výskumy v príbuzných odboroch (folkloristika, filológia, lingvistiká, literárna veda). Táto časť kapitoly má do značnej miery len reproduktívny charakter, keďže autor iba sumarizuje teórie iných bádateľov. Po vstupe do problematiky nasleduje interpretácia slovenského rozprávkového materiálu, pri ktorej L. Šutor používa vybrané kultúrno-antropologické metódy. Problematická sa javí už aplikácia týchto hypotéz na materiál slovenských rozprávok – autorovo stopovanie prvkov šamanskej tradície napr. v rozprávkach Pavla Dobšinského (a rovnako aj v iných slovenských ľudových rozprávkach) pôsobí umele až násilne. Viaceré jeho tvrdenia sú príliš všeobecné a chýba im konkretizácia. Napríklad pri antropologickej interpretácii ľudovej čarodejnej rozprávky v časti venujúcej sa motívu cesty L. Šutor píše: „Hrdinstvo muža je v aktívnejšom prístupe a v priamej participácii na riešení problému, u hrdiniek zase vystupuje do popredia odolávanie nepriaznivým okolnos-

tiam. Nie je to však pravidlo, skôr tendencia a nájdeme aj príklady, ktoré tieto tendencie prevracajú“ (s. 173). Jednotlivé príklady však neuvádza. Alebo iná ukážka: „Sistým zovšeobecnením môžeme tvrdiť, že hoci je v rozprávkach častejší variant mužského hrdinu, pre ktorý je typickejší aktívny zápas s protivníkom, máme v slovenských ľudových čarodejných rozprávkach dobre ustálený aj typ ženskej hrdinky s jej vlastnou hrdinskou cestou, ktorej sila sa prejavuje okrem iného prenikaním do mužského hrdinského archetypu“ (s. 173). Aj tu opäť chýba konkrétny príklad. Príbeh slovenskej ľudovej rozprávky je v interpretácii L. Šutora príbehom duchovnej cesty šamana/čarodejníka, ešte konkrétnejšie mladého adepta na šamana/čarodejníka. Jeho výklad však pôsobí ako nadinterpretácia, formuláciám chýba pevnejšie teoretické aj interpretačné ukotvenie, sú dosť vágne a aj sám autor ich niekedy sponchýbňuje. V závere kapitoly L. Šutor vyslovuje názor, že slovenské ľudové rozprávky pochádzajú z nomádskeho kultúrneho komplexu, pričom upozorňuje na ich najpravdepodobnejší pôvod, ktorý je podľa neho v Strednej Ázii. Toto zistenie vzťahuje na väčšinu eurázijskeho materiálu, ktorý je, podľa jeho mienky, „naším spoločným dedičstvom“ (s. 187).

Situáciu v slovenskej žurnalistike na konci 19. a na začiatku 20. storočia spracúva Marián Gladiš v štúdiu *Terézia Vansová a jej Denica (mediologická reflexia o prvom slovenskom časopise pre ženy)*. Ako naznačuje podtitul „mediologická reflexia“, ide o situovanie historicky a literárnohistoricky opakovane spracovávanej témy tentoraz do oblasti dejín slovenskej žurnalistiky. Výskumným zámerom M. Gladiša je „zhodnotiť vývinové špecifiká a koncepciu prvého ženského časopisu v kontexte dobovej publicistiky“, a tak „vytvoriť logicky ucelený obraz o redakčnej genéze časopisu *Denica* (1898 – 1914), o ohlase čitateľov aj súdobej kritiky“ (s. 189). Časopis opisuje z formálnej stránky (formát, rozsah), pri obsahu sleduje štruktúru pravidelných aj občasných rubrik a všima si tiež čitateľskú intenciu. Na rozdiel od Jána Gbúra, ktorý sa vo svojej kapitole kon-

174 centroval na literárne príspevky vo vybraných novinách, M. Gladiš sa vo vybranom časopise sústreďuje na tematickú líniu ženskej emancipácie. To je však – vzhľadom na rozpracovanosť témy v kontexte diskurzov dejín rodových štúdií na Slovensku, slovenskej literatúry písanej ženami a kultúrnych dejín – istý problém, pretože M. Gladiš tak na viacerých miestach iba sumarizuje a opakuje už konštatované veci. Pre ďalšie smerovanie jeho výskumu bude azda príhodnejšie posilniť východiskovú bázu práve dejín a teórie žurnalistiky, napr. aj so širším spracovaním realizácie trichotomického modelu klasifikácie žurnalistických žánrov, na ktorý odkazuje len v závere a iba v poznámke pod čiarou. Hoci v názve štúdie uvádza len meno prvej redaktorky Terézie Vansovej, v texte zaznamenáva aj výmeny na redakčnom poste (František Votruba, František Klimeš) a dosah týchto personálnych zmien na povahu časopisu, ktorý chápe jednak ako symbol slovenského ženského hnutia, jednak ako vzor pre ďalšie smerova-

nie slovenskej časopiseckej produkcie adresovanej ženským čitateľkám.

Cieľom publikácie *Metodologické inšpirácie v literárnovednom výskume II.* bolo „otvoriť priestor metodologickým prienikom do (re)interpretácie diel slovenskej a svetovej literatúry a interdisciplinárnym inšpiráciám v prospech metodologického pluralizmu“ (s. 222). Jednotlivé kapitoly ukazujú naozaj rôzne prístupy, zároveň sú však až priveľmi samostatnými sondami do rôznych oblastí výskumu, čím sa výsledný knižný tvar približuje viac vedeckému zborníku ako kompaktnej vedeckej monografii. Obsahovú celistvosť do istej miery narúša aj vnútorné členenie na dve časti, kde sa interdisciplinárne prepojenia vyčleňujú ako akýsi appendix k literárnovedným pohľadom, pričom oba príspevky v druhej časti sú navyše oveľa rozsiahlejšie než jednotlivé state z prvej časti. Publikácia je skôr výberom toho najpodstatnejšieho z výskumu jednotlivých autorov ako výstupom reprezentujúcim spoločnú bádateľskú platformu.

Mgr. Katarína Cupanová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: Katarina.Cupanova@savba.sk